

Friends, Friendit, Vänner - en jämförelse av svenska och finska undertexter i Tv-serien *Friends*

Maria Jyrinki

Pro gradu-avhandling
Institutionen för språk
Svenska språket
Jyväskylä Universitet
Våren 2011

TIIVISTELMÄ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta	Kielten laitos
Tekijä: Maria Jyrinki	
Otsake: Friends, Frennit, Vänner - en jämförelse av svenska och finska undertexter i tv-serien <i>Friends</i>	
Aine: ruotsin kieli	Pro gradu –tutkielma
Vuosi: 2011	Sivumäärä: 63
<p>Tämän progradu-tutkielman tarkoituksena on vertailla suomen- ja ruotsinkielisiä tekstityksiä amerikkalaisessa tv-ohjelmassa Friends. Vertailun perustana käytin kotouttamista ja vierauttamista sekä explicitation (selkeyttäminen) kategorioita. Kategorioina ovat kulttuuriin, kanavanvaihtoon sekä merkkien vähentämiseen perustuva selkeyttäminen, joista kanavanvaihtoon perustuva kategoria tuli merkityksettömäksi. Tutkielmassa käytetään sekä kvalitatiivisia sekä kvantitatiivisia tutkimusmetodeja sillä lasken prosentuaaliset erot tekstityksissä sekä kuvailen ja selitän eroja myös kvalitatiivisesti.</p> <p>Materiaalina tutkielmassa käytetään viittä Friends-sarjan jaksoa kolmannelta kaudelta, ruotsinkielisten ja suomenkielisten tekstitysten kanssa. Hypoteesina on, että suomenkielisissä tekstityksissä löytyy enemmän kotouttamista kuin ruotsinkielisissä jotka puolestaan sisältävät enemmän vierauttamista. Hypoteesin pohjana on se, että ruotsin kieli on lähempänä englannin kieltä kuin suomen kieli ja ruotsalaiset ovat kulttuurisestikin hiukan lähempänä Amerikkaa kuin suomalaiset, he käyttävät esimerkiksi puheessaan enemmän englanninkielisiä fraaseja kuin suomalaiset.</p> <p>Kategorioiden osalta hypoteesi on, että suomenkielisissä tekstityksissä on enemmän selkeyttämistä molemmissa kategorioissa, koska suomen kieli kuuluu aivan eri kielisukuun kuin ruotsin kieli ja kuten mainitsin Ruotsi on mielestäni lähempänä kulttuurisesti Amerikkaa, joten kääntäjän ei ole tarvinnut käyttää niin paljoa selkeyttämistä kulttuurin perustuvassa kategoriassa.</p> <p>Tutkimukseni mukaan vain selkeyttämiseen liittyvä hypoteesi piti paikkansa. Suomenkielisistä tekstityksistä löytyi enemmän selkeyttämistä kuin ruotsinkielisistä. Kotouttamiseen ja vierauttamiseen perustuva hypoteesi ei pitänyt paikkaansa. Ruotsinkielinen kääntäjä oli käyttänyt enemmän kotouttamista kuin suomenkielinen. Vierauttamista taas löytyi suomenkielisissä joko enemmän tai saman verran verrattuna ruotsinkielisiin. Vaihtelu ei kuitenkaan ollut niin suurta kuin kotouttamisessa.</p>	
Avainsanat: kääntäminen, av-kääntäminen, kotouttaminen, vierauttaminen, explicitation	
Kirjasto/Säilytyspaikka: Aallon kirjasto	
Muita tietoja:	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	5
1.1 Allmänt	5
1.2 Material	7
1.3 Metod.....	10
2 ALLMÄNT OM ÖVERSÄTTNING	11
2.1 Nutidens översättningsteorier.....	11
2.2 Översättningsmedel	14
2.3 Överföring i översättningsprocessen.....	15
2.4 Översättning av idiom	18
3 ATT ÖVERSÄTTA TV-PROGRAM.....	19
3.1 Faser i textningsprocessen.....	21
3.2 Reducering i översättning.....	22
3.3 Att översätta komik	23
4 KULTUR OCH ÖVERSÄTTNING.....	24
4.1 Domesticering och foreignisering	25
4.2 Expliciting och generalizing.....	27
5 EXPLISERING	28
5.1 Kategorier hos explicering	29
6 ANALYS	31
6.1 Allmänt	31
6.2 Gemensamma drag.....	32
6.3. Domesticering i översättningarna	36
6.4. Foreignisering i översättningarna	43
6.5. Explicering i översättningarna	49
6.5.1 Den kulturbaserade kategorin	50

6.5.2 Den reduceringsbaserade kategorin	54
7 SAMMANFATTNING.....	59
Källor.....	62

1 INLEDNING

1.1 Allmänt

I denna undersökning kommer jag att studera finska och svenska undertexter, närmare bestämt fem episoder av den amerikanska tv-serien *Friends* som är en komedi med både finska och svenska översättningar. Jag kommer att använda foreignisering och domesticering som huvudmedel för jämförelsen och ytterligare Peregós modell för kategorisering i min avhandling. Med hjälp av tabeller och exempel kommer jag att utreda hurdana skillnader det finns i undertexterna. Syftet med denna pro-gradu avhandling är alltså att jämföra de svenska och finska undertexterna och hitta hurdana skillnader det finns i dem. Jag kommer också att presentera några procenttal som visar var skillnaderna ligger. Jag kommer således att använda både kvalitativa och kvantitativa undersökningsmetoder i jämförelsen eftersom jag först måste presentera var skillnaderna finns och hurdana de är med hjälp av några procenttal och sedan försöka förklara varför de finns.

I Finland är vi vana vid att läsa undertexter och detta gäller också Sverige som är bland de länder där man hellre brukar undertexta utländska tv-serien än dubba dem. Detta kan vara en av de orsaker varför finska och svenska människor kan bra engelska eftersom de är vana vid att lyssna på det och till och med gör det ganska ofta. En stor del av de program som visas här och i Sverige är amerikanska eller brittiska och man är vana vid att titta på engelskspråkiga tv-program och man lär också mycket av landets kultur på grund av serierna som visas här. Oittinen och Tuominen (2007, 11) säger också att dessutom finns det utländska filmer och filmer på dvd som undertextas till finska. Därför har också

översättaren stort ansvar för att producera översättningarna av god kvalitet eftersom människorna litar på att undertexterna berättar allt viktigt. Å ena sidan kan några tittare inte alls engelska och förstår ingenting av replikerna och måste lita bara på översättningen och översättarens kunskap att skapa en översättning som är trogen originalet men som passar också för den finsk- eller svenskspråkiga publiken. Å andra sidan om åskådarna kan i detta fall engelska, kräver det också skicklighet av översättare för han/hon kan inte ändra på innehållet eller formen för mycket för tittarna kan börja undra om det finns skillnader mellan vad de hör och ser i rutan. Jag anser att det är viktigt att undersöka undertexter speciellt i Finland eftersom de är så vanliga och finländarna läser dem så mycket varje dag och på grund av detta måste de vara högklassiga och på samma gång trogen den originella versionen.

Enligt Gambier (2007, 73) har det funnits noggranna undersökningar av tv-, film- och videoöversättning bara cirka ett årtionde. Det är ganska lite speciellt när man jämför det undersökning av översatta böcker, till exempel. Det är vanligt att översättningen ses som en mekanisk handling och inte ta i beaktande dess kulturella eller språkliga följder. Han konstaterar också att audiovisuell översättning som innehåller alla dessa tre delområden är ju mest ett multisemiotiskt undersökningsområde där man måste ta hänsyn till många olika aspekter såsom bild, ljud, talspråk, skriftspråk och rumsdistribution och inte bara språket i sig. Man kan konstatera att audiovisuell översättning innehåller ytterligare översättning av dataspel och opera och naturligtvis dubbning, voice-over-översättning och undertextning. I min undersökning är materialet på en dvd-skiva som har sålts i en paket med hela produktionsperioden, det har alltså inte kommit ut på tv och sedan spelat in på band. Versionen som har kommit ut på tv:n kan ha olika undertexter på grund av olika översättare.

I teoridelen kommer jag att ta med först och främst allmänna saker om översättningsvetenskap och kapitel 2 kommer att handla om översättningsteorier och -medel. Det kommer också att finnas information om översättningsprocessen, särskilt överföring som är viktigast för min undersökning. Sedan kommer jag att handla mer specifika saker i avsnitt 2.4 som handlar om översättning av idiom. I kapitel 3 fokuseras det till översättning av tv-program och det kommer att innehålla stycken med t.ex. reducering och översättning av komik. Kapitel 4 Kultur och översättning kommer att innehålla information om foreignisering och domesticering som är viktiga begrepp för min studie och också lite om expliciting och generalizing som översättningstekniker. Kapitel 5 för sin del beskriver explicering enligt Perego och visar de tre kategorierna som jag kommer att använda i min undersökning. I analysdelen kommer jag först i kapitel 6.1 och 6.2 att berätta någonting allmänt om och gemensamt för översättningarna och visa några intressanta exempel jag hittade i episoder och analysera dem. Sedan i följande kapitel kommer jag att presentera min analys och jämförelser och i sista kapitel ska jag sammanfatta mina upptäckter och konkludera analysen.

1.2 Material

Materialet för denna progradu-avhandlingen består av fem episoder av tv-serien med namnet *Vänner*, *Friends* i Amerika och *Frendit* i Finland. Jag har valt dessa fem episoder från produktionsperiod tre och de är de fem första episoderna. Jag har hela produktionsperioden på DVD och båda undertexterna kan hittas där. Varje episod varar ungefär 22 minuter och jag har sett varje episod med både de finska och de svenska undertexterna.

Serien handlar om sex vänner, tre kvinnor och tre män i New York och den började visas år 1994. Den tredje produktionsperioden sker på 90-talet och episoderna har kommit ut på tv åren 1996-1997 i Amerika och lite senare i Finland och Sverige. Karaktärerna bor i New York och alla är något över 20 år gamla. Serien har inte riktigt en löpande handling utan varje episod har sitt eget ämne men några element fortsätter från en episod till en annan. Serien är mestadels en situationskomedi men har också allvarliga delar. Den har varit väldigt populär i många olika länder jorden runt även om den är väldigt bunden till den amerikanska kulturen. Den har också vunnit många olika priser i Amerika, till exempel flera Emmy-priser. Den är fortfarande en av alla tiders mest framgångsrika tv-serier. Den sista produktionsperioden kom ut 2004.

Vänner är en intressant serie att undersöka eftersom en komedi är ju väldigt svår att översätta och den här serien har kunnat bli en stor succé jorden runt trots att den baserar sig starkt på USA och dess miljö, kultur och naturligtvis det engelska språket. Språket och olika språkformer är väldigt viktiga i en komediserie och man lutar på humorn man har i själva språket och till exempel ord som låter likadana eller börjar med samma bokstäver. Polysema ordlekar är väldigt viktiga för denna slags komedi. Enligt Fors (2010) använder man ord som har olika betydelser i vitsar för att orsaka humor. Ett vanligt exempel på detta är det engelska ordet *hot* som kan betyda både 'snygg' och 'varm', såsom det svenska ordet *het*. Detta är ett lätt exempel eftersom ordleken går att översätta ordagrant i detta fall. Ett annat fall som i sin tur är svårt att översätta är homonyma ordlekar, d.v.s. ord med samma utseende men olika meningar, till exempel det engelska ordet *cocktail*. För att översättningen skall vara lyckad i sådana fall förutsätts det mycket av översättaren. (Fors, 2010)

Man kan tänka sig att det kunde vara lättare att översätta en amerikansk serie till ett språk som är släkt med engelskan, p.g.a. rum på tv-rutan och längden av ord, till exempel. Eftersom svenskan och engelskan är likartade språk med hänsyn till artiklar och hur språket utformas, kan detta orsaka olikheter i översättningarna jämfört med de finska undertexterna. Finskan har helt olika sätt att bilda ord och är mycket friare om man tänker på t.ex. sammansatta ord och ordföljd. Det finns också många fraser och idiom i tv-serien, speciellt i komediserier och översättaren måste tänka noggrant när han/hon översätter sådana. Detta kommer troligen också att orsaka olikheter i finska och svenska översättningar på grund av kulturella skillnader mellan länderna. Man kan hitta olikheter i undertexterna också på grund av foreignisering och domesticering, d.v.s. om en finsk översättare har använt olika konventioner när det gäller kulturella aspekter i serien än den svenska. Enligt Bodó behöver översättaren nuförtiden kunskaper både i själva språket men också i kulturen som hör till källandet. Han eller hon måste känna till alla möjliga kulturella referenser som finns i den ursprungliga texten för att få fram dem också i översättningen. Som man kan föreställa sig verkar detta väldigt svårt speciellt när avståndet mellan länder är stort, både geografiskt och kulturellt. (Bodó, 2009, 71)

Det finns alltid skillnader mellan översättningar eftersom den slutgiltiga översättningen beror också på människan och hans/hennes personlighet som gör översättningen. Varje översättare blir tvungen att göra tusentals olika val när det gäller översättningsprocessen och om det hade funnits några andra översättare så skulle resultatet också varit olikt. Analysen av resultatet kan också vara lite svår eftersom det handlar om människor och deras personliga val och de kan vara svåra att förklara. I alla fall kommer jag att försöka se bakom dessa val och vad som har orsakat olikheter.

1.3 Metod

Först kommer jag att presentera skillnader i domesticering och foreignisering som jag hittade i episoderna. Jag har uppgjort en tabell där jag kunde räkna antalet domesticering och foreignisering i de fem episoderna med båda undertexter och jag kommer att visa resultaten i avsnitten 6.3 och 6.4 där domesticering kommer först. Jag presenterar också några procenttal och andra siffror som troligen hjälper till att visa skillnader mellan tekniker som den finska och svenska översättaren har använt men naturligtvis kommer några skillnader att vara svåra att förklara pga översättningsvetenskapens personliga effekt, dvs varje översättare arbetar ensam och fattar sina beslut enligt egen smak. Därför kan det vara utmanande att se bakom dessa val, som sagt. Jag har presenterat exempel från episoder där det fanns intressanta och märkvärdiga skillnader och också analyserat vad olikheterna kan bero på i enskilda fall.

Jag baserar andra delen i min undersökning på Peregós (2003) artikel om kategorisering vid översättningen och använder hennes kategorier när jag analyserar materialet, som består av de fem episoderna av *Vänner*. Jag räknar antalet explicering i de fem episoderna och alla kategorier och med hjälp av detta kommer jag att jämföra hurdana skillnader det finns mellan de svenska och de finska översättningarna. Jag kommer att presentera kvantitativa resultat och analysera dem också. Jag kommer att analysera dem med hjälp av kategorierna och diskutera skillnader och likheter i de svenska och de finska översättningarna. Jag försöker också förklara varför det finns skillnader och om det finns likheter mellan undertexterna. Den kulturbaserade kategorin och den reduceringsbaserade kategorin kommer troligen att vara de viktigaste vad gäller innehållet. Den kanalbaserade kategorin blir antagligen lite mindre viktig i min

undersökning eftersom det inte finns mycket annat än dialog mellan karaktärerna i tv-serien. Denna del i min undersökning kan hittas i avsnitt 6.5 där den kulturbaserade kategorin är avsnitt 6.5.1 och den reduceringsbaserade kategorin 6.5.2.

2 ALLMÄNT OM ÖVERSÄTTNING

I detta kapitel kommer jag att presentera några allmänna saker om översättningsvetenskapen. Först kommer jag att behandla nutidens översättningsteorier. Sedan litet om olika översättningsmedel och överföring i själva översättningsprocessen. Till sist kommer kapitel att innehålla information om översättning av idiom.

2.1 Nutidens översättningsteorier

Det finns varierande synpunkter på översättningsteorier och vad de egentligen är nuförtiden eller hurdana förväntningar man anknyter till dem. Varje språkgemenskap har sina egna konventioner när det gäller både olika texter och översättningar, d.v.s. etablerade sätt som man arbetar med i översättningar. Det finns ju inte bara en synpunkt om hurdan en bra översättning är utan många och de alla är för sin del rätta. De nedan nämnda aspekterna hör till denna kulturkrets och med hjälp av dem får man bra resultat av översättningar. Det finns sex olika aspekter som man borde ta hänsyn till när man vill få en bra och klar översättning. (Vehmas-Lehto, 1999, 113.)

Kommunikation mellan människor är viktigt också för översättningen och man kan inte se den bara som en språklig händelse utan ta kommunikation också i beaktande. Förmedlingen av meddelandet händer inte i ett vakuum utan det är textens konkreta betydelse för någon i en konkret kommunikationssituation. D.v.s. vad en människa menar med en sats eller fras i en viss situation och vad talarens syfte är. I översättningen förmedlar man bara det som är relevant i situationen. (Vehmas-Lehto, 1999, 114)

Olika utomspråkliga faktorer såsom textfunktion och mottagare inverkar på översättningsprocessen. Man talar om kommunikationssituationen där kommunikationen sker och målsituationen som beskrivs i texten; tillsammans kallas de för situationen. Det finns olika faktorer i kommunikationssituationer såsom avsändare, mottagare, motiv till kommunikation, syfte, tid och plats. I målsituationen finns däremot meddelandets ämne, tid och plats där händelserna beskrivits och egenskaperna hos människor, föremål och fenomen som beskrivits. (L'vovskaja, 1985, 40-41 i Vehmas-Lehto, 1999, 114)

Det viktigaste av situationsfaktorerna är meddelandets funktion. Med funktion menar man alltså målet, uppdraget, meningen och användningssyftet. När man pratar om funktionen kan meningen variera mellan funktionen av texten, måltexten eller översättningen. (Vehmas-Lehto, 1999, 115)

Naturligtvis blir man tvungen att fatta beslut om vad man kommer att ta med i översättningen eftersom allt inte kan rymmas och då måste man hierarkisera. Översättningens funktion och mottagare bestämmer prioriteringsordningen. Denna hierarkisering sker samtidigt på många olika nivåer, såsom på situationsnivå, till exempel tid och plats, på meningsnivå när allt inte

nödvändigtvis är relevant och på lingvistisk nivå när man bestämmer om det är viktigt att ha med korrekta termer, satsstrukturer eller koncentrera sig på strukturen i texten. (Vehmas-Lehto, 1999, 115)

I nutida översättningarna har man övergått från ekvivalens till adekvathet som betyder att man lägger mer märke till förhållandet mellan översättningen och mottagaren än måltextern och översättningen. Man följer också detta sätt i själva översättningsprocessen. Att man lägger märke till översättningens mottagare påverkar också språkdräkten och man vill översätta så att språket är naturligt och inte irriterar någon. Det är inte bara viktigt att språket är språkligt rätt utan det ska också vara klart och lätt att läsa. Översättaren använder sådana språkformer som infödd talare skulle helst använda i riktig kommunikation inte bara sådana former han kunde använda. Man omformar ställen i utgångsspråket som är för svåra att förstå på grund av kulturella eller språkliga skillnader. Det kallas för pragmatiska adaptationer. Man kan också använda en så kallad kvalitativ metod i översättningen där man försöker använda något språkligt sätt lika många gånger som det förekommer i originaltexten. De som läser översättningen har alltid något slags förväntningar om hurdan den skulle vara och om man använder olika slags metoder i översättningsprocessen kan det orsaka missförstånd. (Vehmas-Lehto, 1999, 116)

När översättningsvetenskap har utvecklats vidare har man börjat tolka översättningar som texter som är sammanhängande enheter. På grund av detta har man lagt märke till bredare enheter än tidigare. Det textuella synsättet är mest synligt i översättningsvetenskapen där man t.ex. har börjat studera bindning/bundenhet (sidosteisuus) i översättningar. (Vehmas-Lehto, 1999, 116-117)

2.2 Översättningsmedel

Eftersom det alltid finns skillnader mellan målspråket och utgångsspråket behöver översättare olika tekniker att tillgripa vid översättning. Man hittar lösningar i helheten, d.v.s. man slutar titta på små enheter i språket och börjar ta hänsyn till helheten. Det betyder att man måste översätta ett element i utgångsspråket till någonting som inte är en direkt översättning. (Vehmas-Lehto, 1999, 38) Jag kommer att lista översättningstekniker som härstammar från ryska översättningsteoretiker och de är lexikaliska, d.v.s. de syftar på ordval. Vehmas-Lehto (1999, 38) har gett teknikerna klarare namn som ger en bättre bild av deras karaktär.

Det första av de fem medlen är ersättning med underbegrepp vilket betyder att man går ner i begreppshierarkin och uttrycker något mer noggrant än i den ursprungliga texten. Ett exempel på detta är översättning av den engelska verbfrasen *to be* till finska i nästa exempel som är noggrannare än den engelska versionen.

- 1) a. He's in Hollywood.
b. Hän asuu Hollywoodissa.

Det andra sättet att översätta är ersättning med överbegrepp som man ibland behöver när man vill generalisera. Ett exempel på detta är det finska ordet *kiuas* som är en konkret sak väldigt bunden till finska kulturen och man har inte en motsvarighet till detta i engelska. På grund av detta blir man tvungen att generalisera och använda ett mer generellt ord som *fireplace*.

Man kan använda denna teknik när det finns följande förhållande mellan målspråkets och utgångsspråkets element alltså när det handlar med process och resultat, krusta och innehåll, material och föremål av detta material. Ett exempel på detta i ett språk kan vara; *att höja lön*, och *högre lön*.

Man kan också använda en antonym. Detta händer när översättaren gör två ändringar i översättningen som neutraliserar varandra. En antonym ersätter ett ord och en negativ sats blir positiv och tvärtom. T.ex. kan man översätta den engelska frasen *I'm not kidding* som positiv i finska *Olen tosissani* och svenska *Jag menar på allvar*. Ett annat exempel är frasen *take your time* som kan översättas till *ei mitään kiirettä* i finska och *ingen bråttom* i svenska, d.v.s. fraserna förändras till negativa.

Detta medel syftar på alla de fall där det inte finns någon motsvarighet i målspråket och man inte kan uttrycka sig på samma sätt i översättningen. Man menar de fall där man tillägger något eller använder någonting som avviker från originalet, på något annat ställe i översättningen på grund av en förlust i betydelse eller i stil. T.ex. när man vill förlänga spänningen med hjälp av idiom som inte finns i originaltexten. (Vehmas-Lehto, 1999, 38-42) selvennystä

2.3 Överföring i översättningsprocessen

Här behandlar jag överföring som är den andra fasen i översättningsprocessen enligt Sorvali (1983, 57). Jag nämner bara denna fas eftersom jag anser att den är den viktigaste för min egen studie för den innehåller viktig information t.ex. om översättning av bildliga element. Den första fasen i översättningsprocessen är analysdelen, efter den kommer överföring från originalspråket till målspråket

och den sista fasen i processen är omstrukturering. (Sorvali, 1983, 57)

Enligt Sorvali (1983, 57) är överföring en väldigt kritisk fas i översättningsprocessen eftersom den sker i översättarens huvud och på det sättet är mycket personlig. På grund av detta kan man förvänta sig olika slags resultat av samma originaltext. Den är någonting som bara människor kan göra medan maskiner inte kan producera bra översättningar. Om man vet för mycket om ämnet man översätter om, kan det orsaka en bristfällig och otillräcklig översättning. Men om översättaren inte vet tillräckligt t.ex. om mållandets kultur, kan också detta enligt min åsikt orsaka en dålig och bristfällig översättning. Otillräckliga kunskaper i mållandets kultur eller språk kan också leda till att man producerar en översättning med mycket foreignisering eftersom man inte vet hur man skulle översätta vissa aspekter i originaltexten.

När översättaren är i överföringsfasen kommer han/hon att göra semantiska ändringar i översättningen. I nästan alla översättningar med semantisk modifikation sker också förlust av information men man borde göra den så liten som möjligt. I de mesta översättningar är formen bara sekundär och innehållet det viktigaste som man ska föra fram. Ett undantag från denna regel är dock översättning av poesi där formen ska kvarhållas så mycket som möjligt. (Sorvali, 1983, 57-58) Enligt min mening kan man jämföra översättning av poesi med översättning av komik eftersom formen också ibland är väldigt viktig i komedin och detta orsakar utmaningar för översättaren som borde kvarhålla formen också i översättningen.

Tillsammans med semantiska justeringar och deras begränsning pratar Sorvali om översättning av idiom såsom Ingo (1982) men hon har utelämnat ett sätt att

översätta idiom som Ingo har, d.v.s. en ordagrann översättning av idiom i originalet. Men hon talar också om översättning av bildliga element och nämner tre sätt att översätta dem som är nästan desamma som vid översättning av idiom. Den första är när man översätter en bildlig betydelse med en bildlig betydelse också i målspråket. Det andra sättet är att översätta ett bildligt element med en annan slags bildlig betydelse. Det tredje sättet är översättning av en normal fras med en bildlig betydelse. Det tredje elementet Sorvali nämner är specifika och generella uttryck. Hon konstaterar att dessa kan bytas ut mot varandra. När t.ex. en ordagrann översättning är *svarande sade han* kan frasen översättas med en mycket enklare fras såsom, *svarade*. (Sorvali, 1983, 58.)

Enligt Sorvali (1983, 58) finns det två typer av semantiska omorganiseringar; den analytiska och den syntetiska. Den analytiska betyder alltså att man har en expansion i översättningen, d.v.s. man översätter ett ord med flera ord, t.ex. *fasta – avhålla sig från att äta*. Detta händer troligen inte mycket i audiovisuell översättning eftersom det finns begränsat med rum på rutan där allt det viktiga ska finnas. Den syntetiska betyder för sin del att det finns en reduktion i översättningen och man har många ord i originalet men har reducerat det till en term i översättningen, t.ex. *bröder och systrar - syskon*. Detta är ju ett viktigt sätt att arbeta också när det gäller nutidens audiovisuella översättning just på grund av utrymmet på rutan. Till följd av kulturella skillnader mellan originalspråket och målspråket kan man använda ”kontextual justering” vid översättning. D.v.s. om det finns en främmande fras i originalet kan översättaren tillägga någon sorts förklaring. T.ex. om målpubliken inte känner till staden Jerusalem kan man i översättningen tillägga ordet *staden* och om originaltexten pratar om Helsingin Sanomat och publiken inte känner den kan man tillägga ordet *tidningen* före namnet. (Sorvali, 1983, 58) Detta är ett bra sätt också i Tv-

undertexterna att förklara främmande namn utan att bli tvungen att utelämna dem helt och hållet.

2.4 Översättning av idiom

Ingo (1982) skriver att idiom finns i alla språk och de är specifika i olika länder, det vill säga att idiom inte är likadana i olika språk. Man kan inte räkna ut meningen av ett idiom utifrån orden som finns i det utan man måste tolka betydelsen för hela frasen. Idiom förekommer mest i talspråk och andra fria stilarter och det bästa alternativet är att översätta ett idiom i källspråket till ett idiom i målspråket. Men de kan vara väldigt problematiska att översätta och det kräver mycket av översättaren och hans yrkesskicklighet att få tillstånd en bra översättning av ett idiom. Enligt Bodó (2009) beror det på att det finns mer mening med ett idiom än vad finns i själva orden, det vill säga idiom har konnotationer som är kulturbundna och är på grund av detta speciellt svåra att översätta. Enligt Ingo (1982) finns det fyra alternativ för översättning av idiom och jag kommer att presentera dem nedan.

I det första fallet översätts idiom med ett idiom och detta är det bästa alternativet som sagt. Stilen i den originella texten är väldigt viktig och man borde kvarhålla den också i översättningen. Man borde så långt som möjligt uttrycka sig på samma sätt som i originalet. Eftersom idiom lyfter fram språkets karaktär och ger texten en färgglad stil kan det verka lite trist om man inte översätter dem. (Ingo, 1982, 104) Enligt Bassnett (1995, 42) väljer man det rätta alternativet p.g.a. idiomens funktion och inte p.g.a. lingvistiska element eller bilden som frasen skapar. Man ersätter originalspråkets idiom med en fras som har samma mening eller funktion i målspråkets kultur.

Det andra sättet Ingo (1982, 105) nämner är ordagrann översättning av idiom. Detta sätt är inte alls så lyckat som det första utan man kan i värsta fall orsaka helt oförståeliga uttryck i målspråket. På andra sidan kan detta sätt också frambringe ett nytt idiom och även ett förståeligt uttryck på målspråket. Men man borde inte använda detta alternativ ofta.

Man kan också översätta idiom med ett normalt uttryck om man inte kan hitta något som liknar originalets mening. Eftersom översättaren borde kvarhålla källtextens stil som mycket som möjligt kan man inte utnyttja detta sätt ofta. Positivt är att man kan förmedla källtextens information och ha felfritt språk. (Ingo, 1982, 105)

Det sista alternativet som Ingo (1982, 105) nämner är översättning av normalt uttryck med ett idiom. Detta sätt kan inte heller användas i varje enskilt fall på grund av förändringen i originalstilen. Det kräver ganska mycket av översättaren att han eller hon märker sådana fall där en normal fras kan översättas med ett idiom i målspråket. Man kan emellertid använda översättning med idiom för att ersätta sådana fall där lämpliga idiom inte kunde hittas tidigare. På så sätt kan man hålla balans i stilen som jag nämnde tidigare.

3 ATT ÖVERSÄTTA TV-PROGRAM

Enligt Vertanen (2007) är det viktigaste med undertexterna att kvarhålla programmets still och stämning. Som fristående kan undertexterna vara svåra att förstå. De blir förståeliga bara när de visas på rutan vid rätt tidpunkt d.v.s. texterna syns när en person talar. Man måste även se till att de stannar där

tillräckligt länge men inte för länge. Det betyder alltså att undertexterna står där på rutan lika länge som det tar att säga repliken på Tv. Immonen (2005) säger att repliken är tvåradig med 35 bokstäver och kan stanna på rutan från 1,5 sekunder till 6 sekunder. Enligt Immonen (2005) är varje replik som syns på rutan en helhet i sig men hör ihop till resten av översättning både till tidigare och kommande repliker samt till bilden i rutan. Texterna måste t.ex. passa ihop när karaktärerna i programmet berättar snabba vitsar eller historier i långsamt tempo. När det finns en snabb, lätt replik motsvarar översättningen det och tvärtom: när någon talar långsamt och kraftfull ska undertexterna likna stämningen. Man kan ge tv-tittaren illusionen av att han/hon förstår det främmande språket när undertexterna följer språkrytmen noggrant och är i harmoni med bilden och ljudet. Då blir läsning av översättningen omedveten. (Vertanen, 2007, 150-153)

Replikerna ska vara bra finska och de ska följa konventioner för skrivet finska, fasta tal-och skrivvanor samt normer. Översättaren ska se till att samtidigt som språket följer alla regler för struktur och språkriktighet ska det också representera talarens sätt att tala d.v.s. ge intrycket om hur karaktären pratar. Översättaren måste skapa en översättning som passar i den vissa språkgemenskapen och göra det på det sättet att publiken ser inte översättarens så kallade handstil. Man ska ta bär i minnet att åskådarna hör vad karaktären talar och också alla andra ljud han/hon gör. (Immonen, 2005, 166-180) Det kan vara intressant hur olika översättare tar i beaktande de andra ljud karaktärerna möjligen gör i TV:n och om de är på något sätt översatta eller om man har bara förbisett de helt och hållet.

3.1 Faser i textningsprocessen

Enligt Perego (2003) finns det tre olika parallella faser i textningsprocessen. Den första är transfer från oral kommunikation till skriven text. På grund av detta shift förlorar man många viktiga prodiska särdrag som alltid är med i oral kommunikation, såsom regional brytning, ton, röstens modulation och sociolingvistiska indikatorer, som berättar mycket om sociolingvistiska omständigheter. Om man inte har dessa faktorer med i talet eller i översättningen kan kommunikationen verka väldigt opersonlig och det kan också påverka kommunikationens pragmalingvistiska egenskaper. Översättarens egenskaper och skicklighet spelar också en viktig roll i översättningsprocessen eftersom översättaren med hjälp av typografi och interpunktion kan reducera dessa bortfall av relevanta aspekter i kommunikationen.

Den andra fasen är själva översättningsprocessen från ett språk till ett annat. Översättarens uppgift är att hitta ord eller fraser som är semantiskt närmast till kommunikationen i det ursprungliga sammanhanget. Perego skriver att översättning är en kommunikativ händelse som blir formulerad av dess egna mål och kontexten där den sker. För att man skall få fram det mest naturliga och effektiva resultat av översättningen måste översättningsprocessen innehålla karakteristiska strategier och konventioner, speciellt med undertextning. Man måste också komma ihåg att textning är en begränsad händelse, både med tid och med rum.

Den tredje fasen innehåller reducering på grund av skillnaden i hastigheten mellan tal och läsning. Det är en begränsad tid undertexterna kan finnas i TV-rutan och de måste vara synkroniserade med talhastigheten och de kan ta bara en

del av rutan, så att de inte hindrar tittare visuellt. När man tittar t.ex. på en film med undertexterna, använder man samtidigt många olika kommunikationskanaler, såsom visuella och akustiska. Mycket ansvar ligger hos tittaren just på grund av denna fordrande process som kräver kognitiva kunskaper och kan påverka också förståelse och missförståelse. (Perego, 2003, 64-66)

3.2 Reducering i översättning

Vertanen (2007) har pratat om reducereing och han konstaterar att allt som sägs inte kommer att rymmas i undertexterna och man ska hålla programmets handling i minnet när man utelämnar något. Man måste överväga noggrant vad man behåller och lämnar från översättningen. Det kan kanske finnas något tittaren redan vet från tidigare eller något som bara inte är relevant. Typiskt utelämnar översättaren ledande satser till exempel, *jag tycker att* eller *jag anser att*, med mera. Det lönar sig inte att upprepa personnamn eller titlar när alla talare är bekanta för åskådaren. I Amerika använder man varandras namn mycket mer i artigt tal än man gör i Finland så det kunde verka lite konstigt och störa programmets stil om man använde namn på samma sätt i finska undertexterna. Namnet kan nämnas när personen debuterar i programmet. Adjektivattribut är också någonting som kan lämnas bort när det inte är relevant för åskådaren, till exempel *det röda stora huset*. Men om det finns många hus man ser eller många röda hus, ska man ha hela frasen i översättningen. Ortnamn och tid kan man förkasta beroende på situationen, till exempel, *anlända i Chicago klockan 21*, om denna information inte är viktigt för programmets handling. Man nämner ortnamn då man behöver veta exakt var karaktärerna befinner sig. Klockslaget är inte heller obligatoriskt i undertexterna om det inte

garanterar ett slags alibi eller om åskådaren inte redan vet det. Översättaren ska emellertid hålla i minnet att inte förkasta för mycket eftersom det alltid är en person som pratar och varenda sätt att tala är viktigt för innehållet. (Vertanen, 2007, 152-153)

3.3 Att översätta komik

Översättning av komiska aspekter är speciellt viktigt för min undersökning eftersom tv-serien *Vänner* är ju mestadels komisk. Detta orsakar att översättarens arbete är också viktigt och krävande eftersom det är väldigt svårt att översätta komiska element. När komiken som i detta fall baserar sig mycket på det engelska språket är det särskilt svårt att översätta innehållet till en annan kultur och ett annat språk. Detta kan leda till att den svenska och den finska översättningen skiljer sig mycket från varandra i vissa avseenden där det finns kulturella eller språkliga skillnader mellan den ursprungliga texten och översättningen. Hygrell (1997, 63-64) definierar komiken som någonting som stå i kontrast till det som man förväntar sig eller någonting som är mångtydiga. Det kan också finnas överdrivelser eller oförutsedda kombinationer av olika saker. Hon konstaterar att det ska finnas en konflikt för att man skall kunna uppskatta något som komiskt, d.v.s. det abstrakta och det konkreta ska vara i ”inkongruens” med varandra. Alla människor kommer inte att uppfatta samma saker som komiska och man måste på något vis förstå konflikten mellan olika element för att betrakta något som roligt. Om åskådarna känner starkt för något kommer de inte att uppleva vitsar med detta ämne särskilt roliga på grund av detta känslomässiga förhållande.

4 KULTUR OCH ÖVERSÄTTNING

Det har troligen konstaterats många gånger att översättning av böcker med mera är omöjligt. Bakom detta konstaterande ligger kulturen. Kultur är ett så väldigt och mångsidigt begrepp att det gör översättningen mer utmanande. Det är viktigt att man förstår att när man översätter språk, översätter man också kultur. Nuförtiden har man i alla fall övergått från denna pessimistiska uppfattning till frågan ”Hur är det möjligt att översätta?”. (Bodó, 2009, 70) Översättarens syfte är att bygga broar mellan mållandets och källlandets begreppsvärld och förmedla kultur. Föreställningar och värderingar kan vara rakt sagda, förutsatta eller helt gömda i originalen och översättaren ska förmedla meddelandet till den översatta versionen. (Wollin, 1991)

Enligt Sunnari (2006) behöver en översättare väldigt mycket information om både målkulturen och källkulturen. Ordet kultur har en omfattande förklaring också när det är i kontakt med översättningsvetenskap och man menar med det konst, vetenskap samt hela samhällets vanor, synsätt och strukturer. När man överför begrepp från en kultur till en annan behöver man också kunskap om hur mål- och källkulturen förhåller sig till varandra och hur väl kan man anta att målpubliken känner till källkulturen. När en översättare väljer strategier för översättning beror de också på hur nära kulturerna är till varandra och om den andra är större eller starkare. Allusionerna som man kan hitta i översättningarna är dolda referenser om världskultur eller källkulturs historia, litteratur eller kända individer och man måste ha mycket information om källkulturen om man vill översätta sådana fall rätt och klart. (Sunnari, 2006, 28)

Kokkola (2007) har skrivit om kultur och översättning av filmer och jag kommer

att tillämpa detta på tv-program i detta kapitel. Hon konstaterar att kulturkontexten i filmer är väldigt viktig och jag anser att detta gäller också tv-program eftersom åskådaren bildar sin uppfattning om kulturen i olika länder med hjälp av dessa. Översättarens val och beslut är viktiga vid uppkomsten av dessa uppfattningar eftersom olika översättningar skapar olika slags bilder av måltextern och -kulturen. Genom dessa val 'ritar' översättaren en slags bild av målkulturen. Översättaren har makten att påverka uppfattningar som åskådare i målkulturen får av originallandets kultur. Översättarens makt är större i länder där man vet nästan ingenting om källkulturen. (Kokkola, 2007, 202-204.)

4.1 Domesticering och foreignisering

Det är av vikt för översättaren att tänka på hur hon/han vill föra fram saker och ting som är bundna till kulturen. Kokkola (2007) skriver om två olika sätt att behandla kulturbundenhet i översättningar och de här sätten är helt motsatta. Det första heter *domestication* och den andra *foreignization*, eller *domesticering* och *foreignisering* på svenska. Franzon (2006) har i sin tur nämnt fyra olika sätt att översätta kulturella aspekter. Han har ytterligare två andra sätt översättaren kan använda i översättningen och de är *expliciting* och *generalizing*. Han konstaterar också att dessa fyra sätt är inte de ända men de är viktiga och man kan hitta dem i flesta översättningarna.

Domesticering betyder att man ersätter ett främmande element med ett bekant som motsvarar det ursprungliga uttrycket för att bringa översättningen nära läsaren. Viktigt är att målpubliken förstår vad som menas i programmet. Översättaren förklarar obekanta betydelser så att publiken har möjligheten att identifiera sig i översättningen vilket de annars inte skulle ha. Genom att

använda domesticering jobbar man med bekanta normer och världsbild för åskådare och översättningen kommer nära. Men det betyder också att man inte ger mycket information om målkulturen. Enligt Bodó (2009) är det viktigaste med domesticering att väcka bekanta konnotationer hos läsaren och att texten är lätt att läsa. Franzon (2006) nämner ett exempel av domesticering som man vanligtvis kan hitta i barnböcker. Fallet är när det finns t. ex. Drottning Elizabeth i originalet och det har översätts till Tarja Halonen i måltexten. Detta är ett bra exempel av domesticering.

Foreignisering för sin del är nästan motsatsen till domesticering. Där förtonar man inte skillnaderna mellan kulturerna utan lyfter fram dem och även betonar dem. På det sättet kan man förmedla kunskaper och erfarenheter om mållandet och dess kultur som man inte kan göra med domesticering. I sådana översättningar behåller man till exempel främmande ord och ett ovanligt register. Meningen är alltså att ha kvar textens typiska kulturbundenhet. Enligt Bodó (2009) när översättaren använder foreignisering i översättningen kräver det för sin del mer av läsaren som måste känna till vissa aspekter av den främmande kulturen för att förstå meningen. Det är översättarens val om han/hon vill betona eller förtona kulturella drag i översättningen men man kan ha båda fallen i en översättning. (Kokkola, 2007, 206-211.)

Eftersom man också behandlar bilder som åskådaren ser och inte bara text vid audiovisuell översättning, är översättarens val speciellt viktiga för resultatet. Det kan verka som om man använder domesticering om det finns en konflikt mellan ljud och bild även om man avsåg att använda foreignisering. Till följd av översättarens val kan översättningen bli förvrängd. Översättningens syfte, målpubliken och uppdragsgivaren påverkar de strategiska valen. (Kokkola,

2007, 206-211) Bodó (2009) konstaterar också att målpublikens motivation, intresse för ämnet, i detta fall tv-program och deras språkliga och kulturella kompetens kan påverka översättningen. Enligt min åsikt kan det finnas två olika sorter av tv-tittare, å ena sidan finns det sådana som inte kan mycket engelska och litar bara på undertexterna och kanske väntar sig att det inte finns några element i översättning de inte förstår. Å andra sidan finns det troligen sådana som kan bra engelska och kanske inte behöver några undertexter eller inte läser dem regelbundet. Sådana tv-tittare kan anse att domesticering är ett bättre sätt att översätta och vill lära sig mer om den amerikanska kulturen som man inte kan göra om översättaren bara har använt foreignisering och bekanta ord och fraser.

Även om den finska och den svenska kulturen ligger ganska långt borta från varandra kan det ändå vara lätt att översätta amerikanska tv-serier till finska och svenska eftersom man följer många tv-serier som är amerikanska i dessa länder. På det sättet har den amerikanska kulturen blivit mer bekant för tv-tittarna i Finland och Sverige. Tack vare detta behöver översättaren kanske inte använda domesticering så mycket. Naturligtvis är allt som har med miljön att göra obekant för nästan alla som bor i Finland eller i Sverige och man kan inte anta att åskådarna vet något om amerikanska mataffärer, till exempel.

4.2 Expliciting och generalizing

Enligt Franzon (2006) betyder expliciting att översättaren tillägger t. ex. Förklarande element, hyponymer eller egna tolkningar om källtexten och hur man borde förstå det i vissa sammanhang. Översättaren tar hänsyn till målpublikens intresse och bakgrund när han gör det. Generalizing i sin tur betyder att man byter ut en bokstavlig översättning till en mer generell. Man

använder hypernomer, abstrakta termer eller uttryck som omfattar en större område än källtextens originella uttrycket. Varje problem kan lösas som ett enda fall och på det sättet bildar man en naturlig helhet. (Kokkola, 2007, 206-211.) Varje teknik kan användas antingen i extrem eller moderat. Dessa ovannämnda sätt att översätta är inte konstgjorda utan naturella medel att översätta kulturella aspekter så att översättningen blir klar för publikerna också i andra länder. Dessa strategier kan ses i två axlar som är verbal precision eller kulturell precision. (Franzon, 2006, 89-101.)

Franzon (2006) presenterar med exempel hur man kan använda alla dessa fyra ovannämnda sätt i en konkret översättning. Han har tagit det tyska ordet 'Schaumwein' som exempel. Man kan översätta det till svenska t.ex. med ordet 'skumvin' som är standard i finlandssvenskan, mer generell är emellertid 'mousserande vin'. I några fall duger bara 'vin' men i vissa sammanhang kan man behöva förtydligande och man använder uttrycket 'tyska mousserande vin', 'ett glas champagne' eller 'en flaska Henkell Trocken'.

5 EXPLISERING

Perego (2003) behandlar begreppet *explicitation*. Ordet explicit betyder någonting som är tydligt eller klart och med termen explicitation eller explicering på svenska menas att man gör något tydligare när man översätter. Hon konstaterar också att den inte hör ihop bara med översättning utan att explicering är ett självständigt fenomen, det vill säga att det sker också hos individer. Det betyder att man kan uttrycka sig med många olika slags varianter som ändå har samma mening men helt olika former. Dessa meningar kan ha

precis samma innehåll och inkludera lika mycket information men med olika slags mängder av sekundär information. Vad som definierar nivån av explicering är precis hur mycket det finns sekundär information i översättningen, dvs. i undertexterna.

Det finns tre olika sorters sekundär information. Den första är inramning, dvs. bakgrundsinformation som kan vara medvetet eller omedvetet förmedlat av avsändaren. Den andra faktorn är lingvistiskt framkallad information, med vilket man menar val som är beroende av språket eller retorika. Den tredje punkten är information som är personlig, såsom avsändarens sätt att tala eller sociolingvistiska egenskaper. Enligt Perego kan man betrakta explicering antingen som en metod som är en naturlig del av översättning och beroende av språket eller som översättningsprocessens biprodukt och en professionell resurs som översättaren medvetet använder. Med detta kan de fästa avseende vid lingvistiska eller sociokulturala olikheter mellan språken. (Perego, 2003, 67-68)

5.1 Kategorier hos explicering

Peregos (2003) kategorier baserar sig på Klaudys modell som hon har förändrat lite och jag kommer att använda den förändrade modellen i min undersökning. Det finns tre olika kategorier i Peregos modifierade modell om explicitation hos översättning.

Den första kategorin är den kultur-baserade klassen som uppkommer när det finns en skillnad mellan olika länders kulturer och när man hänvisar till saker som är okända eller som inte finns i mållandets kultur. Perego har i sin undersökning använt exempel som har med historia eller politik att göra.

Meningen med denna kategori är att förklara saker och ting som hör till mållandets kultur och som tittaren från en annan kultur och ett annat land inte kommer att förstå genom en enbart direkt översättning. Denna klass kommer troligen att vara väldigt viktig i min undersökning eftersom de finska och de amerikanska kulturerna är väldigt olika i många avseenden, ett exempel på detta är det väldiga avståndet som finns mellan länderna. Även om Sverige kanske har flera kontakter med den amerikanska kulturen är den emellertid helt olik den.

Den andra kategorin är kanal-baserad vilket betyder att explicering sker i sådana fall där den semiotiska kanalen förändras, d.v.s. när man övergår från en visuell-non-verbal kanal eller en auditiv-non-verbal kanal till en visuell-verbal kanal undertexterna är. Med andra ord betyder det att man ger information som antingen är visuell eller auditiv i en skriftlig form. Man har tagit med i denna klass också de supra-segmentala aspekterna i tal som gör det möjligt att alla kommunikativa intentioner hos talaren kommer fram i undertexterna. Detta möjliggör också att målåskådare kommer att förstå talarens meddelande helt och hållet. Översättarens roll är väldigt viktig eftersom kommunikationen mellan människor har olika nivåer och talarna måste känna igen och utnyttja dessa till exempel variationer i ord- och satsnivåer för att helt förstå talarens meddelande. Översättaren måste lyfta fram både de verbala former och de betydelser som ligger under den verbala formen i en översättning. Explicering är den enda möjligheten att få fram all denna information i det lilla utrymmet som undertexterna har på tv-rutan.

Den tredje kategorin är en reducerings-baserad klass och såsom namnet utsäger är denna klass viktig för att man ska få allt rymmas i tv-rutan. Man behöver reducera mycket eftersom det finns begränsat utrymme i tv-rutan för

översättningen och man har bara några sekunder tid att läsa den. Det är ofta nödvändigt att reducera målspråkets uttryck för att det ska få plats i rutan. Även om reduktion är en naturlig teknik vid i översättning, leder det ofta till att man måste utelämna en del av meddelandet, t.ex. ord eller sociolingvistiska drag. Det man stryker i undertexterna är vanligtvis inte så viktigt men det man tillägger är alltid oersättligt för handlingen. (Perego, 2003, 73-75) Det finns troligen skillnader mellan finska och svenska översättningar när man tar hänsyn till denna kategori eftersom finska och svenska är helt olika och hör till olika språkfamiljer. Svenska och engelska för sin del hör båda till de germanska språken och är mer lika varandra.

6 ANALYS

6.1 Allmänt

Allmänt sagt gäller den största och mest uppmärksammade skillnaden mellan översättningarna vad man har utelämnat helt och hållet. I den svenska versionen har översättaren bestämt sig att utelämna nästan alla hälsingar när de sker i början av en scen när någon kommer in i rummet eller i någon liknande situation. Kanske har hon/han tänkt sig att åskådaren antingen förstår de vanligaste hälsingarna på engelska och de behöver inte översättas eller så har de ingen betydelse för handlingen och på grund av detta behöver de inte översättas alls. Det är ju sant att de inte är så meningsfulla för handlingen att de borde stå kvar i översättningen också. Den finska översättaren har emellertid bestämt sig att ha kvar dem och det stör inte alls resten av översättningen, d.v.s. de har

tillräckligt med tid i tv-rutan och stör inte de senare replikerna. I den svenska versionen finns det också mycket annat som har utelämnats eller komprimerats.

Ett exempel på detta:

1) a. Ross: Okey, I have three of my five. Rachel: Three of your five what?

Ross: Celebrities I'm allowed to sleep with.

b. Ross: Nu har jag tre av mina fem kändisar som jag får ligga med.

c. Ross: Minulla on kolme viidestä koossa. Rachel: Kolme mistä viidestä?

Ross: Julkkiksista, joiden kanssa saan maata.

Här har översättaren bestämt sig att utelämna Rachels replik helt och hållet och komprimera talet så att Ross svarar på Rachels fråga utan att det fanns någon fråga i översättningen och all information finns bara i Ross replik. Detta sparar mycket rum på rutan men kan vara lite förvirrande för publiken som naturligtvis hör allt tal som pratas i scenen och som sagt kan en del av publiken engelska. Också sådana som inte kan det ser att Rachel pratar men hennes replik syns inte på rutan och detta kan orsaka förvirring.

6.2 Gemensamma drag

Det som var gemensamt för båda översättningar var utelämning av namn eller smeknamn i repliker. Detta kan bero på att man i finskan eller i svenskan inte använder personnamn i tal så mycket som man gör i engelskan. Vertanen (2007) påpekar att det inte är så vanligt i Finland eller i Sverige och det kunde störa översättningen om man hade kvar alla namn där också. Han konstaterar vidare att man kan nämna personens namn när han/hon uppträder första gången och det gör man också i båda översättningarna. (Vertanen, 2007, 152-153) Man nämner personens namn när det är av vikt eller är speciellt betonat i originalet. Ett

exempel på detta finns i episod 4 där karaktärerna tittar på en reklam på tv där en av dem uppträder.

2) a. Can we please turn this off? - No way, Kevin.

b. Kan vi inte stänga av? - Aldrig, Kevin.

c. Sammutetaanko tv? - Ei käy, Kevin.

I detta exempel hade båda översättarna använt namnet i undertexten eftersom det var betonat också i reklamen som visades. Intressant var att den finska översättaren hade tagit med namnet också tidigare när karaktären blev tilltalad som Kevin i reklamen men den svenska hade inte gjort det. Enligt min mening var namnet med i den finska undertexten eftersom det var ovanligt mycket betonat i reklamen och det var inte karaktärens äkta namn och på det sättet roligt. Eftersom den svenska översättaren inte hade tagit med namnet i tidigare undertexter när det gällde reklamen kan det vara lite förvirrande för den svenska publiken som inte kan engelska och inte förstått att namnet hade förekommit tidigare.

En vanlig fras i engelskan som används ofta i talspråket är *you know*. Man har inte en liknande version i finska eller svenska eller använder det inte likadant och båda översättarna hade bestämt sig för att utelämna frasen varje gång den förekom i originalet. Denna fras har ju inget informationsvärde och om man översatte den skulle den bara ta rum i rutan och man blev tvungen att utelämna något viktigt. Denna fras är som sagt inte relevant för förståelse av handlingen och orsakar ingen skada när den inte finns med i översättningen.

Generellt kan man säga att översättarna i båda språken har utelämnat

talspråkliga element vilket naturligtvis är förståeligt eftersom det inte finns rum på tv-rutan för alla småord man använder väldigt ofta i talspråket. En annan orsak till utelämning av talspråkliga element är kanske att man blir tvungen att ändra översättningen så att den låter bra när den bara blir läst och inte talad. Översättaren måste ju förändra översättningen från talspråk till skriftspråk men samtidigt hålla kvar originalets stil och möjliga komiska element. Några exempel på ord och fraser man har bestämt att utelämna i undertexterna är till exempel *come on, honey, really, okey, look* och *it's okey*. Det finns ingenting i innehållet av dessa exempel som hindrar förståelse av seriens handling eller vad karaktärerna talar om. Dessa är bara fyllnadsord och -fraser man använder i talspråket medan man tänker på vad man kommer att säga näst eller hur man kommer att formulera sina tankar. Det är intressant att även om det handlar om en färdigskriven tv-serie finns sådana ord med i karaktärernas tal eftersom replikerna utan dem kunde låta onaturliga och färdigskrivna vilket man naturligtvis vill undvika.

Jag märkte också att man hade utelämnat satser såsom *that is* och *it's* och detta är ett bra sätt att få mer rum på rutan eftersom översättningarna är helt förståeliga också utan dessa inledande element. Man kan även utelämna längre satser om de är också introducerande och den viktigaste informationen kommer efter den inledande satsen, till exempel Joeys replik som den finska översättaren hade minskat till bara en kort sats *Kokonainen päiväkö?* när originalversionen var *Does it have to be a whole day?*. Den svenska versionen är lite längre eftersom översättaren har tagit med hela meningen och det står i undertexterna: *Måste det ta en hel dag?* men det kan man förstå på grund av längden av ord som är kortare i detta fall i svenskan och hela satsen rymmas lätt på rutan. Jag behandlade detta fenomen i avsnitt 3.2 och man kunde klart se det i

översättningarna.

Eftersom översättningen skulle likna originalet på det viset att stämningen och tempot inte skiljer sig mycket från varandra, som jag nämnde i kapitel 3, så behöver översättaren lägga märke till olika saker i karaktärernas tal. Jag märkte att den finska översättaren hade tagit i beaktande t.ex. tiden som talaren kanske tar innan han/hon slutar satsen, den så kallade betänketiden. Man hade använt punkter mellan satser när en karaktär tänker på vad han/hon kommer att säga. På det sättet verkar det som om undertexterna verkligen följer karaktärernas repliker och det skapar bilden att läsaren ”förstår” vad som sägs i tv-rutan eftersom replikerna följer orden noggrant. Den svenska översättaren hade inte utnyttjat en sådan teknik i detta fall för att bringa översättningen närmare publiken. Men han/hon hade gjort det på ett annat ställe i en annan episod. Detta är ju naturligtvis också ett personligt val och varje översättare har sin egen stil och den svenska anser troligen inte att det är så viktigt att kvarhålla tempot och orden exakt. Ett exempel på detta förekom i episod 4 där Ross pratar om barbiedockan som hans son plötsligt gillar:

- 3) a. It's, it's, it's cute.
- b. Den är jättegullig.
- c. Se on... söpö.

I originalet upprepar karaktären sig själv och vet inte riktigt vad han ska säga om dockan och denna tvekan syns i den finska undertexten som punkter inuti satsen. Den svenska översättaren har inte tagit i beaktande denna tveksamhet och repliken är på det viset inte så rolig som den finska översättarens som har lagt märke till denna detalj i karaktärens tal och humor i serien. Ju mer en översättare

lägger märke till sådana detaljer i repliken och talet desto mer trovärdiga blir också undertexterna och en översättare har många olika medel som kan användas för att undertexterna blir trogen originalet.

6.3. Domesticering i översättningarna

Jag har gjort en tabell över domesticering och foreignicering (se tabell 1) markerade jag hur många gånger de förekom i undertexterna och till slut räknade jag deras antal i de svenska och i finska översättningarna. Man kan se att i tre episoder av de fem jag såg finns det mer domesticering i den svenska versionen än i den finska. Det betyder att den svenska översättaren har valt att använda element som är bekanta för den svenska publiken. Jag hade antagit att den svenska versionen skulle använda mindre domesticering än den finska. Jag antog också att den svenska översättaren skulle lita mer på foreignicering eftersom den svenska kulturen enligt min mening är närmare och svenskar kanske på något sätt mer intresserade av den amerikanska kulturen och sättet att leva. Svenskarna använder t.ex. mer engelska fraser i vanligt tal än finnar och jag anser att de står närmare engelska språket också p.g.a. släktskapet mellan språken och känner sig mer beredda att använda engelska ord i svenska. Finnarna gör det inte lika mycket och det är inte lika vanligt i det finska talspråket. På grund av detta var också min hypotes att det finns mer foreignicering i den svenska versionen. I tabellen nedan visas antalet domesticering och foreignicering i båda undertexter.

Tabell 1. Domesticering och foreignicering i undertexterna

	Domesticering	Foreignisering
Finska		
1	13	13
2	9	5
3	6	9
4	10	4
5	10	8
Totalt	48	39
Svenska		
1	17	10
2	10	5
3	13	7
4	9	6
5	8	8
Totalt	57	36

Ett exempel på sådant fall där den finska översättaren har använt foreignisering och den svenska domesticering som enligt min mening var ganska överraskande kunde man hitta i den tredje episoden. Karaktärerna pratar om kläder och Joey har klätt sig i alla Chandlers kläder och säger att han inte kunde ha mer kläder på sig följt av repliken i exemplet.

4) a. Maybe if I wasn't going commando.

b. Kanske om jag inte är näck.

c. Ehkä voisin, jos en olisi kommandona.

Min hypotes förutsatte att den ursprungliga frasen kunde hittas i den svenska översättningen och att den finska översättningen skulle använda en mer vanlig och finsk fras och inte tvärtom. Detta är ett bra exempel på hur översättare kan använda foreignisering och domesticering och hur resultatet är helt annorlunda. Det är svårt att förutse hur stor mängd av finska tv-tittare känner till denna fras som använts i översättningen och om vitsen missas på grund av foreignisering. Det är ju risken som finns med denna teknik och översättaren har tagit den medvetet. Den svenska översättaren har kanske vetat att detta engelska ord *commando*, som betyder att vara utan underkläder även om man har ytterkläder, inte är så bekant i Sverige och velat att publiken i alla fall kommer att förstå vitsen bakom denna replik och valt att använda domesticering. Det svenska ordet kanske inte har precis samma mening som det engelska men det är kanske det bästa alternativet som finns i svenska språket eftersom alla ord ju inte har motsvarigheter i andra språk. Det betyder att översättaren måste bestämma sig att använda det närmaste alternativet som passar i en viss situation även om originalet är annorlunda.

Det fanns också ett annat exempel på samma fenomen i första episoden där karaktärerna pratar om sånger och Phoebe nämner en låt som hon också småsjunger. Det var överraskande att den svenska översättaren hade översatt låtens texter och den finska hade bara skrivit den engelska texten i tv-rutan. D.v.s. den svenska hade använt domesticering medan den finska foreignisering.

5) a. Hold me close young Tony Danza.

b. Håll mig nära unge Tony Danza.

c. Hold me close young Tony Danza.

Man kunde förstå om översättaren hade låtit bli att översätta denna låt helt och hållet eller gjort som den finska dvs. bara gett originalet till undertexten, eftersom den inte alls var viktig för innehållet eller inte hade någon viktig information som man behövde för att följa serien. Anledningen till att domesticering hade använts i den svenska versionen kan vara att översättaren bara ville att målpubliken förstår vad Phoebe sjunger även om det inte är viktigt. Med tanke på andra ställen där det finns låtar i dessa fem episoder kunde man vänta att den svenska översättaren kunde utelämna repliken helt och hållet såsom han/hon gjort på andra ställen där den inte varit av vikt för handlingen.

I alla fem episoder med finska undertexter hittade jag sammanlagt 48 fall där översättaren hade använt domesticering när det gällde kulturella aspekter och saker och ting som var främmande för den finska publiken. I de svenska undertexterna hittade jag 57 fall med domesticering, d.v.s. den svenska översättaren hade använt domesticering c 19 procent mer än den finska. Detta var också ganska överraskande enligt min mening eftersom jag utgick ifrån att de finska versionerna skulle innehålla mer domesticering än de svenska. Domesticering är som sagt lättare för tittarna men man förlorar alltid något när man inte använder ursprungliga fraser och liknande ord i översättningen. Man blir ibland tvungen att använda helt olika ord i översättningen om man väljer att domesticera originalets meddelande, d.v.s. översättaren kanske tolkar meningen i vitsen eller i repliken och inte alls översätter orden eller fraserna som karaktärerna säger. Också på grund av språken var min hypotes att den svenska översättningen skulle innehålla mindre domesticering eftersom svenskan och engelskan kan ha liknande ord som betyder nästan samma sak i båda språken

och översättaren kunde utnyttja detta i översättningen. Det kan åtminstone finnas fall där det svenska och det engelska ordet börjar med samma bokstav vilket kan vara viktigt för komedin och översättaren kan använda liknande svenska ord.

Naturligtvis fanns det variation mellan episoder och det fanns en episod där det fanns mer domesticering i den finska versionen. Men variationen var inte stor eftersom det fanns tio fall med domesticering i den finska och nio i den svenska. Detta kan bero på många orsaker t.ex. att det fanns precis sådana saker i episoden som den svenska publiken känner till bättre än den finska. Eftersom sådana resultat beror mycket på översättarens personliga val kan detta vara bara en slump eller bero på språket som använts i episoden. Det kan vara mer fyllt av ord, fraser eller begrepp som är mer bekanta för svenskar, åtminstone enligt översättaren. Denna episod kunde också innehålla tidigare nämnda ord som liknar varandra i svenska och engelska och som finska språket inte har eller de är helt annorlunda till formen. Detta leder till att den finska översättaren behöver använda domesticering medan den svenska kan använda dessa liknande ord också i översättningen. Episoden var den fjärde och den handlade om två teman; att binda sig i ett förhållande och en pojke som leker med flickornas leksaker.

Ett exempel som finns i episoden där den finska översättaren har använt domesticering och den svenska inte var det engelska uttrycket *G.I. Joe*. Man kunde hitta det exakta uttrycket i den svenska versionen, m.a.o. hade översättaren valt att inte berätta mer om leksaken utan bara nämnt dess amerikanska namn. Detta leder emellertid till att den svenska publiken kanske undrar vad detta betyder eftersom förkortningen GI troligen inte är sådan som är allmänt känd. I den finska versionen hade ordet översätts med *sotilas Joe*, som

berättar mer än det amerikanska uttrycket och dess betydelse. När man tänker på kontexten och vad som syns på tv-rutan och vad karaktärerna talar om, så behövs det förklarande elementet som är med i finska undertexter nödvändigtvis inte. Man kan gissa vad som är leksakens mening utan domesticering. Den svenska versionen som i stället har utnyttjat foreignisering har också sparat tecken när förklaringen har utelämnats, d.v.s. det finns rum för annan information att lägga till i undertexten när man inte förklarar att G.I. betyder soldat. Detta kan vara orsaken varför översättaren har valt att bara kvarhålla den engelska termen. Denna fras förekommer också flera gånger i episoden varför översättaren sparar tecken varje gång han/hon använder den ursprungliga frasen och inte alls några förklarande element.

Ett annat exempel ur denna episod där det finns en skillnad mellan den finska och svenska översättarens teknik är när karaktärerna pratar om glass och dess tröstande påverkan när ens förhållande med någon inte går som planerat. Först nämner en karaktär att man behöver äta kalorifattig glass eftersom man ofta blir besviken och sedan säger hon följande:

- 6) a. We save *the real stuff* for the truly terminal cases.
- b. *Gräddglass* har vi bara till allvarliga fall.
- c. Säästämmä *aidon tavaran* toivottomiin tapauksiin.

Den svenska översättaren har bestämt sig att använda domesticering och även tolkning i översättningen och använt ordet *gräddglass* i stället för något som liknar originalet, t.ex. *den äkta saken*. Den finska har nöjt sig med att använda en fras som är mer trogen mot det som sagts i episoden och låter tv-tittaren själv tolka meningen bakom *the real stuff*. Båda teknikerna är legitima och uttrycker

det som behövs för att publiken skall kunna förstå komedin. Översättaren av de svenska undertexterna har använt tolkning också i några andra fall i de fem episoderna och som sagt är översättarens personlighet och personliga åsikter något som i hög grad påverkar resultatet. Tydligt tycker den svenska översättaren att tolkning är ett bra sätt att framföra komedin till den svenska publiken. Det vill säga att översättaren använder sådana fraser som han/hon personligen tycker är lämpliga för vissa situationer. Enligt min mening är tekniken som mer noggrant följer originalet bättre i den här situationen eftersom den lämnar mer till åskådaren och fantasin.

Den största skillnaden fanns i episod 3 eftersom den svenska versionen innehåller sju fall mer domesticering än den finska, d.v.s. i de finska undertexterna hittade jag sex fall med domesticering och i de svenska 13. Om man lägger märke till denna episod så har den finska översättaren använt mer foreignisering, med nio fall hittade i episoden. Den svenska översättaren å andra sidan har använt foreignisering bara i sju fall. Man kan se att i denna episod har översättarna använt olika strategier när det gäller kulturella skillnader mellan länderna. Som jag tidigare har nämnt, är det översättarens val att bestämma hurdana strategier hon/han vill använda för att få fram de kulturella aspekterna i översättningen och som sagt är domesticering och foreignisering sätt att behandla företeelser som är främmande för målpubliken. Översättaren kan välja att använda antingen domesticering eller foreignisering i hela episoden även om dessa tekniker inte utesluter varandra. I allmänhet bestämmer en översättare tekniken han/hon kommer att använda i enskilda fall när de dyker upp men ibland kan en översättare föredra en teknik framför en annan och använda den mer.

Det visade sig att i största delen av episoderna hade översättaren oftast valt att använda antingen domesticering eller foreignisering. Det fanns bara två episoder där det fanns lika många fall med domesticering och foreignisering, d.v.s. episod 1 med finska undertexter där det fanns 13 fall med båda. En annan episod där det fanns lika många fall med båda strategier var episod 5 med svenska undertexter. I de svenska versionerna fanns de antingen mer domesticering eller lika många fall med båda och i de finska fanns det mer variation på det sättet att det fanns en episod med lika många fall men bara en episod som hade mer foreignisering än domesticering och den var den enda. Med undantag av denna enda episod hade båda översättarna utnyttjat domesticering mer än foreignisering. Detta är å ena sidan lite överraskande eftersom jag antog att på grund av publiken som är ung och troligen intresserad av den amerikanska kulturen och har följt serien redan från början kunde man tro att översättaren kunde använda mer sådana strategier som förvarar den ursprungliga stämningen och de kulturella skillnaderna och lämnar mer till publikens fantasi och slutledningsförmåga. Å andra sidan kan man förstå översättarnas val p.g.a. skillnader mellan den nordiska och den amerikanska kulturen och om tittaren inte känner till allusionerna som finns i serien kan det vara svårt att följa och förstå komedin och vitsarna. Eftersom översättarna har valt att huvudsakligen domesticera i stället för att foreignisera blir serien troligen roligare och lättare att titta på vilket är ju domesticeringens mål.

6.4. Foreignisering i översättningarna

När man jämför foreignisering som har använts i undertexterna så kan man sammanfatta episoderna på följande sätt: det fanns två episoder som hade lika många fall av foreignisering i båda undertexterna, (se tabell 1) två episoder där

det fanns mer foreignicering i den finska versionen och bara en episod där man kunde hitta mer foreignicering i den svenska versionen. Skillnaderna mellan enskilda episoderna var inte stora, dvs. bara två eller tre fall mer eller mindre foreignicering. Men när man jämför enskilda episoder så skiljer antalet av foreignicerande fall i finska episoder mer än de svenska. Antalet fall i finska undertexter är mellan fyra och tretton medan antalet i svenska undertexter är mellan fem och tio. Detta kan bero på många faktorer, t.ex. att den finska översättarens teknik är mer varierande eller att det finns sådana ord och fraser i originalet som man inte vill foreignicera p.g.a. målpubliken. Tillsammans var siffran i de finska undertexterna 39 fall med den här tekniken och i de svenska undertexterna 36. Som synes var variationen inte stor när man räknar antalet alla fall, bara enskilda episoder skilde sig från varandra när det gäller antalet foreignicering. Som procenttal är det bara en procent mer foreignicering totalt i den finska versionen än den svenska. Mitt sampel är naturligtvis bara fem episoder men man kunde i alla fall hitta lite variation mellan undertexterna.

Jämfört med domesticering var variationen inte alls lika stor utan översättarna hade varit mer eniga om användning av foreignicering. Naturligtvis betyder detta inte att de har använt foreignicering på samma ställen i episoderna utan att antalet är bara närmare än med domesticering. Man kan anta att eftersom det handlar om nordiska länder behöver båda översättare naturligtvis foreignicering när de översätter en amerikansk tv-serie och orsaken till att antalen ligger nära varandra kan vara detta. Även om fallen där foreignicering kan hittas kanske inte är precis de samma så antar jag i alla fall att siffran är nästan den samma eftersom det fanns sådana ord, fraser eller allusioner i serien som kan foreigniceras eftersom målpubliken kommer att förstå även den mer främmande frasen och på vissa ställen ville båda översättarna kvarhålla originalets

stämning d.v.s. inte förändra ordvalet eller fraserna för mycket även om de är främmande för tv-tittare.

Kanske den mest intressanta episoden när det gäller skillnader i foreignisering är den fjärde eftersom det fanns mer foreignisering i den svenska versionen än den finska och denna episod var den enda. Som sagt tidigare var den fjärde episoden också annorlunda på det sättet att den var den enda som innehöll mer domesticering i finska undertexter än svenska. Man kan sammanfatta att med den här episoden hade den finska översättaren valt att utnyttja mer sådana lösningar som är mer bekanta för publiken och inte brytt så mycket om att hålla översättningen nära originalet. Den svenska i sin tur ansåg att foreigniserande tekniker passar bättre till de svenska undertexterna. Jag hade förväntat mig att hitta mer foreignisering i de svenska undertexterna och inte tvärtom så p.g.a. detta kommer jag att lyfta fram några fall som förekommit i den fjärde episoden. Man kunde hitta den tidigare nämnda frasen *G.I. Joe* precis i denna episod så det var ett exempel på foreignisering i de svenska men inte i de finska undertexterna. Ett annat exempel där den svenska översättaren hade följt originalet och den finska inte var när det talades om glass. Originalet lyder *lowcal non-derry soymilk junk*, den finska *kaloritonta soijakamaa* och den svenska *lågkalorisojamjolk-skräp*. Den finska versionen är inte precis samma som den engelska utan använder en mer finsk fras och den svenska har förblivit mer trogen mot originalet även om den kanske inte låter flytande. Ett tredje exempel från samma episod är frasen *Milkmaster 2000*. Den finska versionen är domesticerad med frasen *Maitomestari 2000* medan den svenska undertexten har själva originalet *Milkmaster 2000*. Detta kan bero på att det kanske är vanligt i Sverige att ha produkter med engelska namn och den svenska publiken är van vid att ha kontakt med sådana. Orden *milk* och *master* liknar också de svenska

orden *mjolk* och *mästare* att man kan anta att nästan alla som tittar kan förstå vad produkten är för något, speciellt eftersom man ser hur den fungerar i episoden. Detta är inte heller så viktigt för handlingen och vad som händer i själva episoden utan frasen är bara en liten del i avsnittets början.

Ett exempel till som jag ansåg var intressant och berättar om skillnaderna mellan tekniker som den finska och den svenska översättare använder var sången som förekom i den fjärde episoden. Den finska versionen hade en översatt version av sången som en karaktär sjunger men den svenska hade det inte. Enligt min mening är detta också ett sätt att foreignicera eftersom översättaren litar bara på att publiken förstår de amerikanska sångtexterna medan den finska i sin tur översätter texterna och på det sättet domesticerar. Denna skillnad förekom på andra ställen också i dessa fem episoder, dvs. de finska undertexterna hade översatta versioner av de korta sånger som var med i några episoder men de svenska hade det inte. T.ex. när Ross sjunger om G.I. Joe-dockan finns det undertexter i den finska versionen men inga i den svenska. Det fanns bara två undantag där också den svenska översättaren hade bestämt sig att översätta sången. Det ena kunde hittas i den fjärde episoden och det andra i den första. I den sist nämnda sjunger en karaktär sin replik som behövs p.g.a. komedivärdet och detta är troligen orsaken till varför också den svenska översättaren har bestämt att översätta repliken. I den fjärde episoden finns det en sång när Monica berättar om en sång hans bror Ross brukade sjunga när de var barn och Ross hade damkläder på sig.

- 7) a. I am Bea, I drink tea, won't you dance around with me.
b. Jag är Bea, jag drack te, vill du ej dansa mer.
c. Nimeni on Bea, juomani on tee, etkö kanssani tanssisi.

Jag anser att den svenska översättaren har tagit med dessa texter eftersom de är viktiga inte för handlingen utan för att förstå komedin. I de andra avsnitten var sångernas meddelande inte så viktigt att man behövde det för att följa serien men i detta fall kunde man inte glömma bort översättningen för denna sång. Den svenska översättarens stil är mer sådan att om någonting inte nödvändigtvis behövs så utelämnas det för att få rum för det som kanske är viktigare för innehållet, åtminstone enligt översättaren. Den finska i sin tur försöker att få med nästan allt som sägs på något sätt. Den finska är med andra ord mer trogen originalet medan den svenska gör mer tolkningar och utelämnar ibland hela satser i undertexterna.

Ett exempel i den fjärde episoden som jag ansåg som intressant på grund av skillnaden mellan *foreignicering* och *domesticering* var det engelska ordet *showbusiness*. Enligt min hypotes så skulle den svenska översättaren använda en mer *foreignicerande* fras och den finska kanske något mer *domesticerande*. Men den svenska hade använt ordet *underhållningsbranchen* vilket var väldigt överraskande eftersom det å ena sidan tar mycket rum på tv-rutan och det å andra sidan också finns ett bättre, kortare och motsvarande ord i svenskan för den engelska termen. Exemplet på alla språk:

- 8) a. Unless you're afraid he's gonna grow up to be in showbusiness.
b. Du är väl inte rädd att han ska hamna i underhållningsbranschen.
c. Paitsi jos pelkäät hänen siirtyvän showbisnekseen.

Det är svårt att försöka förklara varför den svenska översättaren inte har använt ordet *showbusiness* i undertexten eftersom det är mer troget originalet och enligt min mening skulle passa mycket bättre i den här situationen. Ordet han/hon har

valt är mer besvärligt än den foreignicerande formen och som sagt längre. Om ordet *showbusiness* hade använts i den svenska undertexten skulle den vara lättare och snabbare att läsa vilket är viktigt när man tänker på hurdana ord man använder i undertexter. Även om det längre ordet hade valts här hade den svenska översättaren inte behövt utelämna något viktigt eller omformulera repliken utan han/hon kunde ha följt den ursprungliga replikens innehåll eftersom det fanns plats för alla ord från repliken i undertexten. Den finska repliken är kortare precis på grund av ordvalet och det skulle låta konstigt om den finska versionen skulle innehålla något annat ord än *showbisnes*. Formen är ju domesticerad men ordet i sig är utländskt och på det sättet rör det sig om foreignicering.

Orsaken till att siffrorna skiljer sig totalt, alltså att det kan finnas 87 fall i de finska undertexterna där man kunde hitta antingen domesticering eller foreignicering och 93 fall i de svenska ligger i översättarnas tekniker. D.v.s. den svenska översättaren hade använt domesticering också på sådana ställen där den finska inte hade gjort det och som inte behövde domesticering. Svenska fraser och uttryckssätt hade använts också när de inte hade någonting med den engelska kulturen att göra så det förklarar varför det fanns domesticering också i sådana fall som den finska översättaren hade behandlat på ”normalt” sätt dvs. hade följt originalet och dess ordval. Den finska översättaren hade m.a.o. hållit sig mer trogen de amerikanska replikerna medan den svenska hade använt tekniken som låter översättaren använda mållandets egna fraser och idiom också på ställen där det inte finns någon motsvarighet utan översättaren kan hoppa över idiom på ett ställe och sedan använda ett eget idiom på ett annat ställe där det kanske passar bättre. Några exempel på detta kan man hitta t.ex. i episoderna 1 och 4.

9) a. This is why you have to do this job.

- b. Du är som klippt och skuren för det.
- c. (En voi tehdä tätä työtä.) Sinun pitää!

- 10) a. I'm such a dingus!
- b. Hur dum får man bli?
 - c. Olen tomppeli!

I båda exemplen finns den ursprungliga repliken utan idiom eller någon speciell fras men den svenska översättaren har använt en olik form och inte följt originalet. Detta kan bero på att serien är ju väldigt informell och karaktärernas repliker är ytterst talspråkiga och därför har också den svenska översättaren velat göra undertexterna talspråkiga och informella med hjälp av idiom som är placerade mitt i repliker även om det inte funnits något idiom i karaktärernas tal. Naturligtvis finns det inte motsvarigheter till alla amerikanska idiom i finska eller svenska så översättare behöver ibland översätta engelskspråkiga idiom till vanligt språk i undertexterna om man inte vill foreignicera främmande idiom vilket kan leda till att målpubliken inte förstår t.ex. humorn. Man kan emellertid kompensera detta genom att använda idiom på några andra ställen. Den finska översättaren har valt att översätta dessa repliker nästan ordagrant vilket ju är naturligt också när man vill följa originalet noggrannare.

6.5. Explicering i översättningarna

Det andra sättet som jag använde i jämförelsen av de fem episoderna var som sagt kategorierna för explicering enligt Perego (2003) (se avsnitt 4.1.). Det fanns tre kategorier som var baserade på olika faktorer; kultur, reducering och kanal. Jag gjorde en liknande tabell som med foreignicering och domesticering där jag

kunde markera hur många gånger fenomenet förekommer i episoderna. I min undersökning var de två förstnämnda kategorier viktigast.

I dessa fem episoder hittade jag inga fall där det fanns explicering p.g.a. kanalförändring. Det är ju inte så vanligt i denna slags översättning alltså i undertexter av en komediserie. Det finns inte mycket annat än dialog i serien och detta ledde till att den kanalbaserade kategorin blev onödig. Man hade inte tagit med t.ex. text som syns på rutan till undertexter. Ett exempel på detta var ordet *D'Agostino* som är en mataffär och ordet syns bra på rutan. Ingen av översättarna hade lagt märke till det och tagit med det till undertexterna. Man kunde också ha valt att skriva någonting på rutan så att publiken skulle ha förstått på förhand var de följande händelserna skulle äga rum. Kanske tänkte båda att det kommer att bli uppenbart när nästa scen börjar. Man kunde föreställa sig att det funnits t.ex. ordet *mataffär* eller något liknande på rutan samtidigt som ordet syns eftersom det inte kunde räcka med att skriva *D'Agostino*, för den nordiska publiken känner troligen inte till denna affär.

6.5.1 Den kulturbaserade kategorin

Först kommer jag att berätta om kategorin som handlar om kulturbaserad explicering och jag ska beskriva skillnaderna jag hittade i de fem episoderna. Tabellen nedan visar antalet fall med explicering när det gäller kultur och man kan se antalet explicering i enskilda episoder med båda undertexter samt det totala antalet för båda språken.

Tabell 2. Antalet kulturbaserad explicering

Finska undertexter		Svenska undertexter	
--------------------	--	---------------------	--

Episod 1	5	Episod 1	4
Episod 2	2	Episod 2	1
Episod 3	4	Episod 3	7
Episod 4	4	Episod 4	2
Episod 5	6	Episod 5	3
Totalt	21		17

Som syns var skillnaderna inte stora i enskilda episoder såsom tidigare med domesticering och foreignisering men det finns skillnader i alla fall och antalet varierar från ett till sju fall. I allmänhet fanns det mer kulturbaserad explicering i de finska undertexterna, 21 fall sammanlagt medan de svenska episoderna innehåll 17 fall och det fanns bara en episod där det fanns mer explicering i de svenska undertexterna. I procenttal är det ca 24 procent mer explicering i finska undertexter än i svenska. Det vill säga att den finska översättaren hade använt mer t.ex. förklarande element i undertexter medan den svenska hade förblivit mer trogen originalet och valt att inte förklara skillnaderna för publiken.

En episod med mest variation mellan översättningarna var den tredje som var den enda episoden där de svenska undertexterna innehöll mer kulturbaserad explicering än de finska och skillnaden var relativt stor jämfört med andra episoder. Som syns fanns det sju fall i de svenska undertexterna men bara fyra i de finska. Detta var en intressant episod precis på grund av detta och jag kommer att lyfta fram några intressanta fall i det följande. Den tredje episoden handlade mest om Monica som försöker återhämta sig från ett förhållande och syltar på grund av detta och Phoebe som blir förtjust i mannen som förföljer henne. Naturligtvis påverkar ämnet alltid översättningens resultat eftersom

också ordförrådet bestämmas av det. Det vill säga, en episod kanske kan ha mer sådana ord som har med kultur och skillnader mellan länder att göra och sådana ord behöver också mer förklaring i undertexter än i en annan episod.

Först ska jag ta upp ett vanligt fall av explicering som fanns i episod 3. Det handlade om amerikanska företagsnamn som kanske inte är så bekanta i Sverige eller i Finland och man behöver således explicering och man kunde hitta det i båda undertexter.

- 11) a. Girl from the Xerox place butt naked...
- b. Tjejen från kopieringstället, helt näck...
- c. Kopioliikkeen tyttö nakuna...

Man kan lätt förstå varför båda översättare har använt explicering i detta fall eftersom namnet Xerox nödvändigtvis inte är allmänt känt bland den nordiska publiken och man kunde inte förstå vad det betyder och vilken tjej man hänvisar till. Denna tjej förekommer också senare i andra episoder av serien och p.g.a. det behöver översättaren också tänka sig hur han/hon kommer att översätta det.

Jag kommer att lyfta fram ett intressant exempel också från episod 3 där varken den finska eller den svenska översättaren hade valt att använda explicering även om det skulle ha passat mycket bättre än tekniken de hade använt.

- 12) a. Look who I found standing outside the Szechuan Dragon staring at a parking meter.
- b. Den här stod utanför The Szechuan Dragon och stirrade på en p-mätare.
- c. Katso kuka kyyhötti Szehwan Dragonin ulkopuolella.

Det var intressant och lite överraskande att ingendera av översättarna hade explicerat frasen *Szechuan Dragon* fastän den inte har nämnts tidigare och publiken inte kan förstå vad den hänvisar till eftersom den är en amerikansk företeelse och inte känd i Sverige eller Finland. Man behöver verkligen använda sin slutledningsförmåga för att begripa vad den betyder och jag kan bara gissa att den är en restaurang. Karaktärerna nämner den igen lite senare och Monica säger att hon blev hemskickad eftersom hon inte arbetar på *Szechuan Dragon* och man vet att hon jobbar på en restaurang så man kan dra slutsatsen att platsen kanske är en restaurang. Det är viktigt att använda explicering precis på sådana ställen där man pratar om företeelser som bara är kända i källkulturen och publiken kanske inte kan gissa och avgöra vad den främmande frasen hänvisar till. En orsak som jag kunde tänka mig varför båda översättare hade utelämnat förklaringen kunde vara att de inte hade vetat själva vad *Szechuan Dragon* är för något. Att den finska översättaren hade skrivit frasen annorlunda än den svenska stödjer också slutledningen att om man inte vet vad den är kan man inte heller skriva det korrekt. Ibland kan det vara att översättaren inte vet hur han/hon ska översätta ett element som är så kulturbundet att man blir tvungen att utelämna det helt och hållet.

Ett annat exempel från samma episod där den svenska översättaren har valt att använda explicering medan den finska har nöjt sig med att översätta mer ordagrant.

- 13) a. She took that to mean I was calling her a cow.
b. Trodde hon att jag tyckte hon var tjock.
c. Hänen mielestään sanoin häntä lehmäksi.

I detta exempel har den svenska översättaren bestämt sig att explicera det engelska ordet *cow* till att betyda 'tjock' vilket det också gör. Detta är också ett kulturellt sätt att använda ord på det sättet att det betyder två olika saker. Den finska översättaren har valt att översätta det ordagrant och den finska publiken förstår säkert att med ordet *lehmä* också betyder 'tjock'. Man kunde anta att också den svenska publiken kunde förstå meningen bakom ordet *ko* om man använde det i undertextning. Ordet *tjock* är ju mer formellt medan det engelska ordet *cow* är väldigt informellt och talspråkigt och man når inte samma stämning i den svenska översättningen som finns i den ursprungliga repliken.

6.5.2 Den reduceringsbaserade kategorin

Som jag har konstaterat tidigare t.ex. i avsnitten 3.1 och 3.2 är reducereing en viktig del av översättning och man kan inte översätta tv-serier utan att man blir tvungen att utelämna något i undertexter. Detta leder till att denna kategori blev högst betydande i min undersökning och man kunde hitta reduceringsbaserad explicering också i dessa fem episoder. Tabellen nedan visar antalet explicering i varje episod i finska och svenska undertexter.

Tabell 3. Antalet reduceringsbaserade explicering

Finska undertexter		Svenska undertexter	
Episod 1	6	Episod 1	2
Episod 2	1	Episod 2	5
Episod 3	2	Episod 3	3
Episod 4	7	Episod 4	3

Episod 5	3	Episod 5	3
Totalt	19	Totalt	16

Sammanlagt hittade jag i de finska undertexterna 19 fall medan de svenska episoderna innehöll 16 fall med explicering; i procenttal är detta ca 19 % mer reduceringsbaserad explicering i finska episoder. Antalet explicering i enskilda episoder varierade från ett fall till sju, liksom i den andra kategorin. Det fanns en episod som innehöll lika mycket explicering i båda undertexter och två episoder med mer explicering och två episoder med mindre explicering i finska undertexter. Det finns således inte mycket variation och skillnader när man betraktar enskilda episoder men jag kommer i alla fall att presentera några skillnader jag kunde hitta i översättningarna. Även om det inte finns många fall i en episod kan de vara helt olika i finska och svenska undertexter och troligen också är det eftersom varje översättare gör saker och ting enligt sin smak. Detta leder till att resultaten är annorlunda och översättarna har troligen använt reduceringsbaserad explicering på olika ställen i episoderna eftersom man behöver förklara olika saker för olika länders publik p.g.a. kulturella skillnader. Ordlängden påverkar också denna kategori eftersom olika engelska ord har olika motsvarigheter i finska och svenska och dessa översatta ord har olika längder. Om ett svenskt motsvarande ord är mycket längre än den engelska behöver översättaren fundera på vad han/hon utelämnar i undertexterna och vad behöver han/hon förklara för publiken.

Ett exempel från den tredje episoden där den svenska översättaren har använt reduceringsbaserad explicering medan den finska inte har det och som var ganska intressant och enligt mig värd att presentera. Karaktärerna pratar om Monicas ”syltbusiness”.

- 14) a. I figured I'd have to charge 17 bucks a jar just to break even.
b. Det var inte lönsamt.
c. Purkin hinnaksi olisi tullut 17 dollaria.

Man kan tydligt se här att eftersom den svenska översättaren har valt att använda reduceringsbaserad explicering sparar han/hon mycket rum på rutan. När man jämför de svenska och finska översättningarna är resultaten helt annorlunda men båda är i alla fall förståeliga och passar i undertexterna och situationen. Den finska har också reducerat lite för att få allt att rymmas i tv-rutan men har emellertid följt originalet noggrannare. Även om den svenska repliken också är helt korrekt kan den del av publiken som inte förstår engelska fundera lite eftersom Monicas replik tar mycket mer tid att höra än att läsa på rutan och översättaren skulle i allmänhet passa talfastigheten till längden av undertexten.

Som sagt finns det lite mer reduceringsbaserad explicering i de finska episoderna, speciellt i episoderna 1 och 4 där det finns fyra fall mer i de finska undertexterna än i de svenska. Jag kommer att ta upp några exempel, från båda episoderna som jag ansåg var intressanta och värda att presentera.

Först ett exempel från episod 1 där det var tal om Star Wars och prinsessan Leia och den finska översättaren har använt reduceringsbaserad explicering och den svenska inte.

- 15) a. Did you ever do the Leia thing?
b. Har du gjort... den där Leia-grejen?
c. Oletko pukeutunut Leiaksi?

I detta exempel har den svenska översättaren använt mer ordagrann översättning och även tagit med betänketiden som karaktären tar mitt i repliken. Den finska i sin del har reducerat och förklarat meningen bakom den engelska frasen *do the Leia thing* som betyder alltså att man klär sig i Leia-kostymen. Detta är också ett ganska vanligt fall av explicering där översättaren väljer att förklara vad som menas med den ursprungliga repliken utan att bara översätta ord för ord och lämna förståelsen till publiken.

Ett exempel till och detta är från den fjärde episoden som innehöll mer reducering i de finska undertexterna, som nämnts tidigare. Också i detta exempel har den finska översättaren använt mer den reduceringsbaserade expliceringen.

- 16) a. ... you got to switch to low fat.
b. ... måste man välja lågkalorisorten.
c. ... pitää vaihtaa kevyempään.

Detta är bara en del av en längre replik och man kan se att den finska översättningen har en reducerad och explicerad form. Om översättaren hade använt en mer ordagrann form t.ex. *vähärasvaiseen* skulle den inte ha haft rum på rutan medan den mer förklarande och allmänna formen *kevyempään* passar bättre i undertexter precis i denna situation. Den svenska versionen är inte heller helt ordagrann översatt men är i alla fall mer trogen till originalet och inte reducerad, speciellt ordet *lågkalorisorten*.

Den tredje episoden innehöll ett intressant exempel där båda översättarna hade använt reduceringsbaserad explicering nästan på samma sätt även om det finns

många olika alternativ hur man kunde översätta denna fras.

17) a. There is something you can do.

b. Det finns en lösning.

c. (Se on hankalaa) mutta on yksi keino.

Ingendera av översättarna hade översatt denna replik enligt originalet utan hade valt explicering på det sättet att de hade tolkat och förklarat igen meningen bakom den ursprungliga repliken. Om båda hade översatt denna fras ord för ord skulle den svenska frasen *det finns någonting du kan göra* eller den finska frasen *on jotain mitä voit tehdä* fått mycker mer rum på tv-rutan och man kunde kanske blivit tvungen att utelämna någonting annat som kunde vara relevant. Tack vare denna explicering i båda undertexter sparar översättarna tecken och samtidigt för fram information som är av vikt för publiken. Det syns ju att ibland blir man tvungen att explicera men man kan emellertid kvarhålla all information som behövs för att följa serien och dess handling.

7 SAMMANFATTNING

I min progradu-avhandlingen har jag studerat tre fenomen inom ramar för översättningsvetenskap; explicering, domesticering och foreignicering. Jag jämförde svenska och finska undertexter i en amerikansk tv-serie. Jag gjorde tabeller för båda där jag kunde räkna antalet explicering, domesticering och foreignicering, d.v.s. mina resultat var kvantitativa men jag tog också upp och analyserade intressanta skillnader och också några gemensamma drag jag hittade i översättningarna.

Min hypotes var att de svenska undertexterna skulle innehålla mer foreignicering t.ex. p.g.a. släktspråken och intresset för den amerikanska kulturen. Jag antog också att de finska undertexterna däremot skulle innehålla mer domesticering och att den finska översättaren hade använt foreignicering i mindre mån eftersom Finland ligger längre bort från Amerika än Sverige både geografiskt och kulturellt. När det gäller explicering, både kultur- och reduceringsbaserad, förutsatte jag att de finska undertexterna skulle innehålla mer av båda också. Speciellt mycket av reduceringsbaserad explicering skulle hittas i den finska översättningen, var min hypotes.

Resultaten blev annorlunda och överraskande eftersom min hypotes inte gällde i alla fall. Jag hittade mer domesticering i de svenska undertexterna vilket betyder alltså att den svenska översättaren hade velat att föra översättningen nära publiken och använt element som är bekanta för svenskarna även om det betyder att man kanske förlurar idiom eller roliga element och översättaren viktigaste syfte är att åskådarna förstår allt som sägs. Mer foreignicering kunde man för sin del hitta i de finska undertexterna. D.v.s. den finska översättaren hade bestämt

sig att använda element som inte är så bekanta och kända i Finland. Det betyder emellertid att de finska åskådarna kanske inte förstår allt som står i rutan men kulturella skillnader syns i alla fall och publiken kan lära sig mer om den amerikanska kulturen än om man använder domesticering. Det visade sig trots allt att båda översättare hade använt domesticering mer än foreignisering i sina översättningar vilket är ganska överraskande när man tänker på publiken som troligen består av unga människor som kanske har följt serien från början och kan vara intresserade av att lära sig något om den amerikanska kulturen.

Min hypotes för båda kategorier av explicering var emellertid korrekt, d.v.s. man kunde hitta mer explicering av båda i de finska undertexterna. Som jag konstaterade tidigare var den tredje kategorin, den kanalbaserade kategorin inte nödvändig i min avhandling, som sagt hittade jag inga fall av den i dessa episoder. Det är ingen överraskning att de finska undertexterna innehöll mer explicering, både kulturell och reducering. Enligt min mening är det inget under att man kunde hitta mer av speciellt den reduceringbaserade kategorin eftersom finskan har så långa ord och är annorlunda än de romanska språken engelska och svenska. Jag hittade sammanlagt fler fall av foreignisering och domesticering än explicering och det kan bero på seriens tempo som är väldigt snabbt ibland och översättaren måste "hänga med" på det sättet att replikerna är lika långa i översättningen och i originalet. Detta betyder att man kanske inte har tid och rum att förklara mycket för publiken utan måste bara ha det viktigast med i undertexter så att publiken kan följa handlingen och förstå komedin.

Om man sammanfattar allt ihop så kan man konstatera att den finska översättaren har använt förklarande element i sin översättning mer än den svenska men har i alla fall bevarat främmande aspekter med hjälp av

foreignisering. Den svenska för sin del har litat mer på domesticering än den finska och inte använt explicering i sin översättning i samma grad som den finska. Mitt sampel var inte stort och det kan påverka resultaten på samma sätt som det att översättare är människor som fattar sina egna beslut när det gäller användning av olika tekniker. Det kan vara utmanande att se bakom dessa val och försöka förklara varför en viss teknik har använts i en viss situation. Men jag kunde ändå hitta skillnader som jag kunde förklara och fick också en uppfattning om hurdana tekniker båda översättare mestadels föredrar och hur de skiljer sig från varandra.

Källor

- Bassnett, S. (1995). *Teoksesta toiseen.*, Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Bodó, Z. (2009) Kulttuuri kääntämisen haasteena, *Kielissä kulttuurien ääni*, 70-83
- Franzon, J. (2006). Four strategies for translation classes: Exoticizing, domesticating, expliciting, generalicizing, *Current trends in translation teaching and learning*, 89-104.
- Fors, C. (2010). Hit med trynet snuttegrynet. *Språk tidningen/2*, 60-63
- Gambier, Y. (2007) Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksen suuntaviivoja, *Olellaisen äärellä*, 73-96
- Garant, M. (2006). ed. *Current trends in translation teaching and learning*, Helsingfors, Helsinki University press
- Hygrell, D. (1997). *Att översätta komik, en undersökning av funktionsförändringar i tyska översättningar av svensk skönlitteratur*. Uppsala, Gotab
- Ingo, R. (1982). *Kääntämisen teoriaa ja sen sovellusta*, Åbo, Åbo Akademis kopieringscentral
- Kokkola, S. (2007). Elokuvan kääntäminen kulttuurikuvien luojana, *Olellaisen äärellä*, 202-221
- Oittinen, R. & T. Tuominen (2007). *Olellaisen äärellä, johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*, Tampere, Tampere University press
- Perego, E. (2003). Evidence of elicitation in subtitling: towards a categorisation, *Across Languages and Cultures*, 4 (1), 63-88
- Sunnari, M. (2006). Kääntäjän ja tulkin kielitaito, *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*, 25-36
- Tommola, J. (2004). *Kieli, teksti ja kääntäminen.*, *Language, text and*

translation, Turku, Painosalama Oy

Tommola, J. (2006). ed. *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*, Turku, Painosalama OY

Vehmas-Lehto, I. (1999). *Kopiointia vai kommunikointia, johdatus käännösteoriaan*, Helsingfors, Oy Finn Lectura Ab

Vertanen, E. (2007). Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkina, *Olennaisen äärellä*, 149-170

Wijk-Andersson, E. (1991). *Kultur-text-språk – Det finns mer i en text än ord*, Uppsala, Hallgren och Fallgren

Wollin, L. (1991). Översättning – språkmöte och kulturförmedling, *Kultur-text språk – Det finns mer i en text än ord*, 39-52